
Wstęp

W czasach charakteryzujących się niepewnością, w których działalność przedsiębiorstw bazuje na niepełnej informacji i jest związana ze stałym ryzykiem kryzys to nie stan wyjątkowy, ale cecha świata współczesnej gospodarki. Ma miejsce nie tylko w przedsiębiorstwach źle zarządzanych, ale dotyka również te, które są zarządzane dobrze, ale wykazują mocne powiązanie z turbulentnym otoczeniem. W literaturze przedmiotu pojęcie kryzysu w przedsiębiorstwie, a także jego istota nie są przedstawiane w jednakowy sposób. Jedni autorzy opisują kryzys jako zagrożenie dla celów przedsiębiorstwa i jego przetrwania, inni z kolei definiują go nie tylko w kontekście zagrożenia, ale też jako szansę na rozwój. Podkreśla się, że w sytuacji kryzysu przedsiębiorstwo nie jest w stanie efektywnie funkcjonować bez pomocy w postaci programu naprawczego lub restrukturyzacyjnego, którego elementem może być wprowadzenie nowego rozwiązania (technicznego, technologicznego, organizacyjnego), czyli szeroko rozumianej „innowacji gospodarczej”.

Ta ostatnia jest kategorią złożoną i ma wielowymiarowy charakter. Sprawia to, że niezwykle trudnym zadaniem jest pełne, a zarazem wystarczająco ściśle, konkretne i jednoznaczne jej zdefiniowanie. Jest to powodem funkcjonowania całej gamy definicji, odpowiednich dla specyfiki i stopnia ogólności podejmowanych rozważań teoretycznych czy badań empirycznych. Niemniej w klasycznym ujęciu innowację gospodarczą rozumie się jako nowe rozwiązanie, które posiada pewne cechy charakterystyczne. Po pierwsze, jej podmiotem zawsze jest człowiek lub grupa ludzi (klient, pracownicy przedsiębiorstwa, społeczność lokalna). Po drugie, przedmiotem innowacji gospodarczej jest produkt (usługa) lub zasoby produkcyjne, usługowe, handlowe, informacyjne (zarówno ich strona rzeczowa, jak i sposób zorganizowania). Po trzecie, w celu oceny opłacalności zastosowania innowacji bardziej przydatne okazuje się użycie względnego, a nie bezwzględnego kryterium określenia stopnia nowości danego rozwiązania. Po czwarte, niezbędną cechą innowacji gospodarczej jest jej ekonomiczna celowość i społeczne uzasadnienie. Po piąte, warunek dokonania innowacji to osiągnięcie celu gospodarczego i społecznego jej wprowadzenia (tzn. poprawa wyników finansowych lub/i wskaźników niefinansowych).

Postrzeganie sytuacji kryzysowej jako czynnika sprawczego nowych rozwiązań produkcyjnych, usługowych i organizacyjnych stało się inspiracją do podjęcia rozważań na ten temat w ramach międzynarodowej konferencji naukowej „Kryzys

jako determinanta innowacji gospodarczej”, która odbyła się w czerwcu 2021 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Uczestniczyli w niej badacze z ośmiu ośrodków naukowych, w tym trzech uniwersytetów zagranicznych. Pokłosiem konferencji jest niniejsza monografia. Autorzy tego opracowania zaprezentowali wyniki badań, w których uwagę skupili na ukazaniu skutków gospodarczych sytuacji kryzysowych, w szczególności sytuacji, która jest wynikiem pandemii COVID-19, ale również na przedstawieniu nowych rozwiązań jako remedium na negatywne tendencje gospodarcze. Rozwiązania te są przez autorów rozumiane szeroko jako nowe produkty (usługi), technologie, ale także jako nowe metody organizacji procesów gospodarczych (w tym ich finansowania), nowe metody zarządzania zasobami i procesami (również zasobami informacyjnymi) oraz nowe regulacje prawne. Tym samym zaistniała możliwość weryfikacji klasycznego rozumienia pojęcia innowacji gospodarczych pod kątem jego przydatności w rozważaniach na temat istoty kryzysów i metod przeciwdziałania ich skutkom, a także przedstawienia nowych rozwiązań w powiązaniu z uwarunkowaniami wpływającymi na proces ich tworzenia i absorbowania przez przedsiębiorstwa czy też całe sektory gospodarcze. Monografia składa się z trzynastu rozdziałów, które są relacją z badań prowadzonych indywidualnie przez ich autorów.

Rozdział pierwszy, autorstwa Zdzisława W. Puśleckiego, jest swego rodzaju teoretycznym wprowadzeniem do problematyki współczesnego świata innowacji bazujących na najnowszych osiągnięciach informatycznych. Jako jego cel autor przyjął przedstawienie sztucznej inteligencji i Internetu rzeczy oraz budowy sieci piątej generacji (5G), przede wszystkim w kontekście pandemii COVID-19. Zdzisław W. Puślecki stawia śmiałą tezę, że transformacja cyfrowa umożliwia nie tylko dynamiczny rozwój, ale i zwiększenie odporności przedsiębiorstw na różnego rodzaju ryzyka i sytuacje kryzysowe. Nowe rozwiązania technologiczne pozwalają bowiem na szybszą niż dotychczas analizę, transfer i przechowywanie danych, i tym samym na skuteczną reakcję na dynamicznie zmieniające się wyzwania.

Kolejny rozdział napisała Elżbieta Jantoń-Drozdowska. Jego treścią jest prezentacja badań nakierowanych na wskazanie wpływu obecnego kryzysu spowodowanego przez COVID-19 na gospodarkę światową, a więc na szeroko rozumiany biznes międzynarodowy. Poza przedstawieniem negatywnego oddziaływania kryzysu na globalną makroekonomię, autorka poddała analizie zmiany w wielkościach i wartościach zagranicznych inwestycji bezpośrednich oraz obroty międzynarodowego handlu towarami i usługami.

Rozdział trzeci pióra Szymona Piotrowskiego jest poświęcony ocenie wpływu, jaki kryzys gospodarczy wywiera na aktywność badawczo-rozwojową oraz jego oddziaływania na prowadzoną w Polsce politykę badawczą i innowacyjną. Autor zaprezentował efekty polityki badawczo-rozwojowej na podstawie analizy czynników kształtujących i najważniejszych wskaźników tej polityki (BERD i GERD), a także przeanalizował wpływ kryzysu gospodarczego oraz inflacji na aktywność badaw-

czo-rozwojową. Dokonał również krytycznej analizy i oceny obecnej polityki oraz działań antykryzysowych ukierunkowanych na działalność badawczo-rozwojową.

Autorem rozdziału czwartego jest Michał Flieger. Stara się on zwrócić uwagę czytelników na wyjątkowy charakter sytuacji kryzysowych wywołanych pandemią oraz przedstawić wyniki badań dotyczących podejmowanych przez organizacje działań antykryzysowych oraz ich skuteczności. Ponadto prowadzi rozważania dotyczące strategii antykryzysowych, które jego zdaniem powinny się wpisywać w założenia koncepcji spójności; postawił bowiem pytanie, czy działania podejmowane w dobie kryzysu są spójne – czy ta perspektywa jest brana przez przedsiębiorców pod uwagę i czy w ogóle jest im znana?

Z kolei Oksana Polinkevych stawia w swoim tekście tezę, iż w sytuacji kryzysu wywołanego pandemią COVID-19 istnieje potrzeba modyfikacji sposobu zarządzania gospodarką i oparcia jej na innowacyjnym paradygmacie filozofii biznesu. Według niej paradygmat ten uwzględnia splot wielu czynników, jakie ujawniły się jeszcze w okresie przedpandemicznym, a które w okresie pandemii COVID-19 uległy wzmocnieniu, a nawet przesądziły o jego zmianie.

Szósty rozdział przygotował Marcin Flotyński. Przedstawił w nim kondycję sektora bankowego w Polsce w latach 2004–2021 oraz uwarunkowania monetarne ich działalności. Poddał analizie w szczególności okres, w którym występowały ograniczenia działalności gospodarczej w związku z pandemią COVID-19. Sformułował hipotezę badawczą, iż kondycja finansowa sektora bankowego w Polsce w czasie pandemii COVID-19 uległa pogorszeniu. W swoim opracowaniu uwzględnił kontekst sytuacji makroekonomicznej w Polsce. Do najważniejszych wskaźników, które ujął w analizie należą: poziom produktu krajowego brutto, stopy procentowe NBP, WIBOR i WIBID, kursy walut, CPI, wielkość podaży pieniądza M3 oraz indeks WIG-Banki.

Autorka następnego tekstu Alicja Mikołajewicz-Woźniak postawiła sobie za cel wyjaśnienie pojęcie zdecentralizowanych finansów (DeFi) i określenie kierunków zachodzących w tym obszarze zmian, na które istotny wpływ wywarły gospodarcze skutki pandemii COVID-19 oraz działania rządów podejmowane w reakcji na sytuację kryzysową. Ukazała przy tym możliwości niwelowania roli pośredników finansowych i zdecentralizowanych procesów w rozpatrywanym sektorze przy pomocy technologii blockchain i związanych z nią inteligentnych kontraktów oraz tworzonych w oparciu o nie aplikacji. Przedstawiła także architekturę systemów DeFi, tworzącą odpowiednie zaplecze do wprowadzania kolejnych rozwiązań stanowiących odpowiedniki tradycyjnych usług finansowych.

Kolejny rozdział z przedstawianego zbioru napisał Adam Baszyński. Według autora jego celem jest próba przedstawienia najważniejszych pojęć z zakresu innowacji zewnętrznych opartych na tłumie oraz ich finansowania. Wychodząc od Schumpeterowskiego rozumienia sytuacji kryzysowej jako twórczej destrukcji, autor pokazał jak – angażując szeroki wachlarz wewnętrznych i zewnętrznych

podmiotów – doprowadzono do rozwiązania problemu profesjonalnej rozgłośni radiowej, które to rozwiązanie polegało na wykorzystaniu internetowej transmisji audio zamiast tradycyjnego przekazu za pomocą fal radiowych. Autor twierdzi, iż przedstawiony projekt jest pod każdym względem innowacyjny, również w zakresie pozyskania środków finansowych.

Tekst Marka Szczepańskiego został poświęcony pracowniczym planom kapitałowym (PPK) jako nowego typu zakładowym programom emerytalnym, wprowadzanym w Polsce sukcesywnie od 2019 do 2021 r. Zdaniem autora w polskim systemie emerytalnym jest to produkt finansowy o charakterze innowacyjnym, który można również określić mianem innowacji społecznej. Celem opracowania jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, jaki wpływ na poziom uczestnictwa w PPK wywarła pandemia COVID-19 (od marca 2020 r.), a jaką rolę odegrały inne czynniki. W badaniach autor uwzględnił różne grupy interesariuszy uczestników procesu zmian w systemie emerytalnym.

Ryszard Kamiński, autor dziesiątego rozdziału, zajął się przedstawieniem i oceną projektu nowej dyrektywy Unii Europejskiej (UE), która zmienia zasady raportowania niefinansowego przez przedsiębiorstwa działające na jej terenie. Regulacja ta uwzględnia cele zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw, w szczególności określone w unijnym planie Europejski Zielony Ład, a także potrzeby informacyjne interesariuszy przedsiębiorstw. W konkluzji prowadzonych rozważań autor stwierdził, że dotychczasowy stan raportowania niefinansowego przez przedsiębiorstwa zlokalizowane na terenie UE jest niedoskonały i wymaga poprawy. Uznał, że jest to argument za wprowadzeniem nowej dyrektywy. W podsumowaniu artykułu sformułował szczegółowe uwagi krytyczne, odnoszące się do projektu.

Celem tekstu Anny Leszczyłowskiej jest identyfikacja rozwiązań w zakresie podatku dochodowego od przedsiębiorstw, które wprowadzono w państwach UE w latach 2020–2021, aby wspierać podmioty gospodarcze. Autorka wyjaśnia w nim, że preferencje podatkowe przydzielono do dwóch grup (wspierających płynność oraz inwestycje). Twierdzi, że w okresie pandemii państwa członkowskie powszechnie wykorzystywały system podatkowy do wsparcia płynności podmiotów gospodarczych, natomiast instrumenty wspierające inwestycje były stosowane rzadziej i skromniej. Jej zdaniem jak dotąd państwa członkowskie nie zdecydowały się na rozwiązania innowacyjne w sensie szerszego przededefiniowania konstrukcji podatku dochodowego od przedsiębiorstw, a wykorzystywane preferencje są już od dawna stosowane w praktyce opodatkowania.

Rozdział, który napisał Mieszko Łukaszewicz został poświęcony opodatkowaniu transgranicznej pracy zdalnej przed pandemią i w dobie pandemii. Zdaniem autora wybuch pandemii i zamknięcie granic oraz ograniczenia w przemieszczaniu się spowodowały, że przepisy dotyczące pracowników transgranicznych powinny mieć zastosowanie do nowych sytuacji, takich jak np. praca zdalna w domu. Zauważyła on jednak, że OECD i administracje podatkowe państw nierzadko uważają, że

tego rodzaju przepisy nie powinny mieć zastosowania, a często nawet zakłada się „fikcję” prawną polegająca na tym, że kontynuuje się stan sprzed pandemii. W artykule dokonano analizy stosownych przepisów prawnych, a także rekomendacji OECD w tym zakresie.

Ostatni rozdział zbioru, napisany przez Innę Khovrak, jest poświęcony zmianom sposobu funkcjonowania szkolnictwa wyższego pod wpływem pandemii COVID-19. Autorka twierdzi, że pandemia znacznie skomplikowała proces świadczenia usług edukacyjnych i badawczych, co wymagało szybkich decyzji o przekształceniu wszystkich procesów na uczelniach, a także zwiększenia kosztów ich działalności. Przejście na edukację online na niektórych uniwersytetach spowodowało problemy psychologiczne studentów i pracowników, a także pogłębienie nierówności. Jednocześnie pandemia – zdaniem autorki – doprowadziła do ekspansji nowoczesnych technologii cyfrowych oraz platform do nauki i badań, co przyczyniło się do zmiany priorytetów uczelni wyższych.

Autorzy tekstów zaprezentowanych w niniejszej monografii mają nadzieję, że wyniki przeprowadzonych przez nich badań zostaną zauważone przez środowisko ekonomistów. Liczą również na to, że znajdzie ona uznanie w kręgach akademickich i będzie ciekawą lekturą dla kadry naukowej, doktorantów i studentów. Jako redaktor naukowy monografii wyrażam przekonanie, że praca trzynastu autorów, działających na co dzień w pięciu różnych uczelniach, w siedmiu katedrach, podjęta w ramach wspólnego projektu wydawniczego, przyniosła dodatkową wartość, którą – mam nadzieję – zauważą czytelnicy opracowania. Pragnę dodać, że miałem niewątpliwą satysfakcję ze współpracy z autorami artykułów, którzy rzetelnie podeszli do powierzonego im zadania na wszystkich etapach procesu wydawniczego. Dziękuję Panu Profesorowi Tomaszowi Nieborakowi, dziekanowi Wydziału Prawa i Administracji UAM za dofinansowanie niniejszej publikacji oraz Wydawnictwu Naukowemu UAM za jej wydanie, a w szczególności Panu Doktorowi Krzysztofowi Lindstedtowi, który nie szczędził wysiłków, aby strona językowa i formalna była na jak najwyższym poziomie.

Osobne podziękowania kieruję do Pani Profesor Moniki Dobskiej oraz Pani Profesor Barbary Hadryńskiej, które zrecenzowały monografię w sposób wnikliwy i skrupulatny. Ich cenne rady i spostrzeżenia zostały uwzględnione przez autorów poszczególnych artykułów, co wpłynęło na podwyższenie poziomu merytorycznego całej monografii.

Ryszard Kamiński